

TÜRÜK
Uluslararası Dil, Edebiyat
ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
2015 Yıl:3, Sayı:5
Sayfa:115-142

ISSN: 2147-8872

AYDINLI VİSÂLİ’NİN ŞİİRLERİNDE YER ALAN SEVGİLİYE AİT GÜZELLİK UNSURLARI

Özgür Okmak*

Özet

Sevgili divan şiirimizin başkahramanıdır ve divan şiiri büyük ölçüde onun etrafında örülmüştür. Yüz yıllar boyu varlığını sürdürmüş divan şiirimizin en temel unsurudur sevgili. Onun en büyük özelliği, aşığının ve/veya âşıklarının akıllarını başlarından alacak derecede olan güzelliğidir. Divan şiirimizde geleneğin belirlediği bir takım kurallar mevcuttur. Bu kurallar ışığında sevgili de kendine ait -gerek manevî, karakteristik gerek de maddî, fiziki olmak üzere- belirli bir takım özelliklere haiz olan, idealize edilmiş tek tip bir sevgili özelliği göstermektedir. Hal böyle olunca idealize edilmiş bu güzellik unsurlarının - sevgilinin boyu, kaşu, gözü, ağzı, yanağı, yüzü, beli, göğsü... vb - her biri bütünden çok parça güzelliğine önem veren divan şairlerince ayrı ayrı, en ince ayrıntısına kadar düşünülerek belirli benzetmelerle, belirli kavramlarla, ifadelerle anlatılmaya çalışılmıştır. Sevgilinin bu özellikleri şiirlerde işlenirken kalıplaşmış, hazır bazı ifadeler kullanılır. Bilhassa da sevgilinin dış görünümüyle ve bazı uzuvlarıyla ilgili fiziki özelliklerinden bahsedilirken. Biz bu çalışmamızda bazı çevrelerce “Türki-i Basit”¹ hareketinin temsilcisi olarak gösterilen Aydınli Visâli²’nin şiirlerinde yer alan sevgilinin güzellik unsurlarını tespit etmeye çalıştık.

• Doktora Öğrencisi, Trakya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Arş. Gör. ozgurommak@hotmail.com

¹ “Türki-i Basit” hareketiyle ilgili bilgi için bkz.: Ahmet Mermer, **Türki-i Basit ve Aydınli Visâli’nin Şiirleri**, Akçağ yay., Ankara, 2006, s. 11-25.

² Aydınli Visâli, tezkirelerde ve kaynaklarda yer almış bir divan şairidir. Visâli’nin asıl adının İsa olduğu, Aydın’da doğduğu; II. Bayezid (1481-1512) ve I. Selim (1512-1520) devirlerinde Edirne’de saray hocalığı yaptığı kaynaklarda kayıtlıdır. Tezkirelerde Visâli’nin adı İsa olarak kayıtlıdır. Hatta Sehî Bey tezkiresinde şairin adının İsa olmasından dolayı onun Hristiyan ve sünnetsiz olduğu belirtilmiştir. Fakat bunların doğruluğu kesin değildir. Eski kaynaklarda Visâli mahlaslı altı şair bulunmaktadır. Bu kaynaklar karşılaştırıldığında Visâli’nin adının İsa mı yoksa Salahaddin mi olduğuna karar vermek oldukça güçtür. Yine kaynaklara göre Visâli’nin Edirne’de saray hocalığı sırasında öldüğü tahmin edilmektedir. A. Mermer, a.g.e., s. 57-58.

Anahtar Kelimeler: Aydınlı VisÂli, divan şiiri, sevgili, güzellik unsurları, tahlil.

BEAUTY FEATURES OF THE LOVER TAKING PLACE IN THE POEMS OF AYDINLI VISÂLÎ

Abstract

Lover is the heroine of our divan poetry. In other words divan poetry was built around it mainly. Lover is the chief feature of divan poetry which had been survived for centuries. The most important feature of the lover is her beauty which will blow her lover or lovers' mind away. There are some rules which were determined by the tradition in divan poetry. In the light of these rules, the lover has some attributions both spiritual, characteristic and materialistic, physical and she displays a typical and idealized lover character. Therefore each idealized feature of the lover-her height, her eyebrow, her mouth,her cheek,her face,her waist,her breast..etc were tried to be told by divan poets by thinking in each detail with distinct concepts and expressions. While these attributions are dealt in poems, some patterned expressions are used. Especially while mentioning about lover's pyhsical attributions. We have tried to identify the beauty features of the lover which takes place in the poems of Aydınli VisÂli who is presented as the representative of the movement of "Türki-i Basit" by some literary surroundings.

Keywords: Aydınli VisÂli, divan poetry, lover, beauty features, analysis.

Giriş

İlk olarak 1928 yılında Köprülü-zâde Mehmed Fuad tarafından "Türki-i Basit" olarak adlandırılan hareketin en önemli temsilcilerinden addedilen Aydınli VisÂli şiirlerini sade bir dille kaleme almıştır. Aydınli VisÂli'nin divanı bulunduğu söylense de şimdiye kadar divanı ele geçirilememiştir.³

Genel olarak sevgili etrafında tezahür eden divan şiirimizde sevgilinin birçok özelliği dile getirilir. Hatta sevgilinin pek çok uzvuyla ilgili benzetmeler yapılmasından dolayı şairler için bir rehber hizmeti görmek üzere sevgilinin fiziğiyle ilgili unsurları toplu bir şekilde gösteren eserler kaleme alınmıştır.⁴ Onun bu özellikleri arasında en önemlilerinden birisi fizikî görünümü ve dış güzelliğidir. Sevgilinin aşğa karşı acımasız oluşunu, gaddar oluşunu, acı ve ızdırap verici oluşunu, kibirli oluşunu, dikbaşlı oluşunu vs karakteristik özelliklerini belirten unsurların yanında onun dış görünüşünü, eşsiz güzelliğini oluşturan boy bos, saç, yüz,

³ Biz bu çalışmamızda, Ahmet Mermer, **Türki-i Basit ve Aydınli VisÂli'nin Şiirleri**, Akçağ yay., Ankara, 2006 adlı çalışmada mevcut olan toplam 82 gazeli esas aldık.

⁴ Kürşat Şamil Şahin, Sevgilinin Güzellik Unsurlarından Saç ve Saçın Aşık Üzerindeki Etkisi, **Turkish Studies**, Summer 2011, Turkey, s. 1852- 1853.

yanak, ağız, dudak, göz, kaş, gamze, bel gibi özelliklerini ifade eden belli başlı unsurlar da mevcuttur.

Divan şiirinde güzellik unsurlarının gelenek tarafından belirlenmiş belli ifade şekilleri ve kalıplaşmış benzetmeleri mevcuttur.

Edebiyatın ana malzemesi dil, dilin de ana malzemesi kelimelerdir. Bilindiği üzere divan şiirimizi oluşturan kelime ve tamlamaların hatırı sayılır bir kısmı Arapça ve Farsça menşelidir. Hal böyle olunca şiirleri oluşturan kelime, terkip ve benzetmelerin büyük bir kısmı da Arapça ve Farsça kökenlidir.

Biz bu çalışmamızda sade Türkçenin önderlerinden sayılan Aydınli Visālî'nin şiirlerinde güzellik unsurları hangi ifadelerle ve/veya hangi amaçlarla ele alınmış onu belirlemeye çalıştık. Bu amaçla önce bütün güzellik unsurlarını tek tek tespit ettik. Devamında bu unsurları belirli kategorilere ayırıp ayrı başlıklar altında incelemeye aldık. Bazı beyitlerde aynı unsurun aynı anlam ve/veya amaçla kullanıldığını da gördük. Bu durumda gereksiz tekrarlara düşmemek adına aynı anlam ve görevde kullanılan unsurlardan birer örnek beyit alıp diğer beyitleri ilgili bölümün sonuna gazel ve beyit numaralarıyla birlikte not olarak belirttik. Çalışmamızdaki asıl amacın örnek olarak verilen beyitin uzun uzadıya açıklaması olmamasına rağmen bazı beyitlerde monotonluğu ortadan kaldırmak adına kısa açıklamalarda bulunmayı uygun gördük.

Şiirlerde Yer Alan Güzellik Unsurları

A. Saç: Aydınli Visālî'nin şiirlerinde saç; “zülf, turre, kākül, saç, zülf-i girih, ser-i zülf-i muca'ad, zülfün ucu, ca' d-ı zülf, müşg-i zülf, hayāl-i zülf, sünbül, 'akreb-i zülf, zülf-i miskīn, zülf-i pür-tāb, zülf-i siyāh, ser-i zülf, kākül-i müşkīn, 'anber-i zülf, bend-i turre-i tarrār” gibi ifadelerle yer almaktadır.

Sevgilinin saçları ıtrılıdır. O, saçlarını bir dağıtsa hava 'anber kokusu ile dolar:

Tağıtsa zülf 'itrını 'Attār Mustafā

'Anber kohusu ile mu'attar ola hevā (1/1)⁵

Bir başka beyitte zülf, Hz. Musa'nın yılanı dönüşen asasına benzetilerek bir ejderha olur:

Hüsnün kelīmi mu'cizesidür ki gösterür

Zülf [ü] ruhun göze yed-i beyzā o ejdehā (1/5)

Sevgilinin turre-i her bir kılında bin mübtelanın bağlı olduğu ya bir bela tuzağıdır ya da hādisāt kemendidir:

Turre-i dām-ı belādur yā kemend-i hādisāt

⁵ Parantez içindeki birinci rakam gazel numarasını, ikinci rakam da beyit numarasını ifade etmektedir.

Kim anun her bir kılında bağıludur bin mübtelâ (2/2)

Sevgilinin zülüfleri aynı zamanda dīvānelere vurulan kemendir. Aşık da sevgilinin bir dīvānesi olduğuna göre, onun zindan olan çene çukuruna sevgiliden kendisini delilik kemendi ile indirmesini istiyor:

Gönlüm zekan diler saçuna di kim indüre
Dīvāne-i kemend ile zindāna Mustafâ (5/5)

Misk kokulu rüzgâr sevgilinin reyhan kokulu zülüflerinin hayranıdır:

Bād-ı miskīn-dem ki reyhān zülfünün hayrānidur
Bî-karār olduğu bu kim ‘aşk ser-gerdānidur (18/1)

Sevgilinin yanakları, yüzü seherdir aydınlıktır. Zülüfler karanlıktır, gecedir ve her gecenin ucunda, sonunda aydınlık vardır. Şâir de sevgilinin zülüflerinin ucundaki yanağı-yüzü mübârek sehere benzetiyor:

Didüm göricek ‘arızunı zülfün ucında
Bu kutlu gicenün ne mübârek seheri var (20/4)

Zülüfler şekil itibariyle “cīm” harfine benzetilmiştir:

Cān itdi cān içinde elif gibi kāmēti
Ol dil-berün kaşları nūn u zülfi cīmdür (25/3)

Yine bir başka beyitte zülüfler şekil itibariyle “lām” harfine bezetilmiştir:

İy rahmet āyeti dehen ü zülf ü kāmētün
Mushaf cemālün içre elif lām mīmdür (25/7)

Eskiden hazineleri yılanlar korurmuş. Sevgilinin zülüfleri de Karun’nun hazinesini koruyan yılanı teşbih ediyor:

Gitmedi dilden hayāl-i zülfün iy genc-i revān
Kanda ise köhne vīrān olmaz imiş mārşuz (33/5)

Sevgili güzellik Husrev’idir. Zülfü de Husrev’in atı Şebdīz’e benzetilir:

Baglandı sanur bir yire Gülgün ile Şebdiz
Kim görse ruh u zülfünü iy Husrev-i hūbān (35/5)

Sevgilinin saçları ‘ anber saçan sünböldür:

Gamze-i hūn-rizi yārūn şūh-ı fettāndur henüz
Sünbūli ol serv-i nāzun ‘ anber-feşāndur henüz (36/1)

Aynı zamanda sevgilinin zülüfleri akreptir:

‘ Akreb-i zülfî yüzünden yüz çevirdüğü bu kim
Hatt-ı sebzi gül yüzünde taze reyhāndur henüz (36/4)

Ey tacir-i Çin gül, sanki rūm ahularında nāfe-i tātār yokmuş gibi sevgilinin zülüflerine müşteridir.

Zülfine iy təcir-i Çin yārūn ol gül müşteri
Sanma Rūm āhūlārında nāfe-i tātār yok (43/2)

Sevgilinin turreşi tāvūsa benzetilir:

İrdükce tan yili ne güzel cilveler kılır
Bāg-ı ruhunda turreşi tāvūsı Kāsım’un (47/2)

Gece dolaşan kişi nasıl ki gece belçisinin korkusunu çekingenliğini yaşar ise, gönül de sevgilinin zülfünü seyredirken zülfünden üşenir:

Dil gözünden üşenür zülfünü seyr eyler iken
Tan degül şeb-rev olan havfını çekse ‘ asesün (49/3)

Zülüfler hem renk itibarıyla hem de yüzü örtmesi, kapaması vechiyle kâfire benzetilir. Sevgilinin zülfü gül bahçesi olan yanaklarından dudaklarına doğru meyl edince âşık: “Yā Rab kâfire cennet yetmez mi bir de selsebīle meyl ediyor.” diye serzenişte bulunur:

Zülfî gül-zār-ı ruhından leblerine meyl ider
Kâfire yitmez mi cennet yā Rab ister selsebīl (50/5)

Sevgilinin zülüfleri tuzaktır. Aşığın gönlü merhametsiz bir avcı gibi olan sevgilinin saçlarının tuzağına takılmıştır. Nasıl ki akıllı bir kuş avcıdan merhamet ummazsa gönülün de sevgiliden rahm umması boşunadır.

Sevgilinin hünnap dudaklarına kadar inen siyah zülfünün etrafını ayva tüyleri sardı. Sanırsın ki ipe geçirilecek üzüm için siyah karıncalar toplandı:

Zülf-i siyāhun çevresin tutdı hatt iy ‘unnāb-leb
Cem‘ oldı san mūr-ı siyeh müşğīn ‘ineb āveng için (57/3)

Zülüflerin sevgilinin yanaklarına sarkması, kâfirin imana gelmesine benzetilir:

Çıkup taraf-ı külāhundan gelür ruhsāruna zülfün
Senün devründe tan mıdur gelürse kâfir ĩmāna (63/4)

Sevgilinin zülüfleri ya gül üzerinde yatan bir bir deste sümbüldür ya da gülistana girip halka olmuş bir yılandır:

Ser-i zülfün gül üstünde yatur bir deste sümbüldür
Ya halka olmuş ejderdür girüp sahn-ı gülistāna (63/5)

Sevgili aşığı gönlünden zülfüne asmış; fakat canlar ile dolu olan çene çukuruna salmamış:

Asdı zülfine dili salmadı çāh-ı zekana
Benzer ol çāh-ı zenahtān toludur cānlar ile (66/2)

Canbaz eninde sonunda ip üstünde can verir. Ey Visālī! Sen de sevgilinin zülfünün üstünde can ver:

Çün tnāb üstünde virür ‘ākıbet cān-bāz cān
Vir Visālī sen de cān ol zülf-i pür-tāb üstüne (67/7)

Sevgili saçlarını başının üstüne toplayınca sanavber üstüne konmuş tāvüsa benzer:

Kākül-i müşğīn ki dil-ber götürür ser üstüne
Benzer ol tāvusa kim kondı sanavber üstüne (68/1)

Aydınlı Visālī'nin şiirlerinde yer alan saç ile ilgili diğer beyitler şunlardır: 2/4, 2/7, 3/3, 9/2, 10/4, 10/6, 23/8, 26/1, 27/4, 45/4, 47/5, 49/1, 49/3, 53/7, 62/2, 62/5, 62/9, 63/4, 68/3, 69/2, 70/4, 70/5, 70/6, 80/4, 80/7, 81/4.

B.Kaş: Şiirlerde kaş; “ kaş, ebrū, kemān-ebrū, ebrū-yı misk” gibi ifadelerle yer almaktadır.

Sevgilinin kaşları hilāle benzetilmiştir:

Ağzundan özge iy yüzü gül kaşları hilâl
Ne zerre var ki anda kevâkib nihân ola (1/4)

Bir beyitte kaş, “sād” üstüne çekilmiş “med”e teşbih edilir:

Kaşun gözün üstinde gören tana kılursa
Sād üzre çekildiği garīb olur iken med (9/4)

Yine başka bir beyitte kaşlar bu sefer “nün”a benzetilir:

Cân itdi cân içinde elif gibi kâmeti
Ol dil-berün kaşları nün u zülfi cîmdür (25/3)

Sevgilinin kaşlarının arası haramilerin geçtiği bir dar boğazdır, geçittir:

Var iki tarafında da hün-hâr harâmî
Derbend ola mı kaşları arası ‘Ali’nün (46/4)

Sevgili aşığın kiblesidir ve sevgilinin kaşları da mihraptır. Aşık o mihraba karşı çok kereler kavuşma dua etmiştir. Sevgiliden de bu dualarını gerçekleştirmesini istemektedir:

Kaşun mihrâbına karşı du‘â-yı vaslı çog itdüm
Du‘âmuz müstecâb eyle mübârek demde a kıblem (53/6)

Aşık, o keman kaşlı sevgiliye nasıl kurban olmayayım, diye sorar:

Gözlerün ‘izz ile adam öldürür Okçı Hasan
Niçe kurbân olmayayın ol kemân ebrûya ben (58/1)

C.Göz: Aydınli Visālî’nin şiirlerinde göz; “ göz, kara göz, gözleri cādū, çeşm-i fettân, siyeh çeşm, şehlâ göz, nergis göz, nergis-i şehlâ, fettân göz, gözi cādū, çeşm-i Hindū, hūnî göz, hūb çeşm, çeşm-i hod-bîn, çeşm-i mest-i hod-bîn” gibi ifadelerle yer almaktadır.

Sevgilinin gözleri yan bakışından fırlayan bir oktur. Bu öyle bir oktur ki cana fırlatılanların hiçbirisi hedefi şaşmaz, hepsi tam isabet olur:

Gözlerün ne terk-i endâzdur kim gamzeden
Cânâ bunca tîr urur itmez birisinde hatâ (2/5)

Şehla gözlü sevgiliye padişahların kul olması yaraşır:

Sen gözi şehlâya şehler yaraşur kul olmaga
Pâdişâh-ı hüsn olanlar sana nisbetdür gedâ (3/4)

Bir başka beyitte sevgilinin gözleri karadır:

Çün yâra urdı kara gözün câna Mustafâ
Merhem odur ki girmeyesin kana Mustafâ

Gözler “sād” harfine teşbih edilmiştir:

Kaşun gözün üstinde gören tana kılursa
Sād üzre çekildügi garîb olur iken med (9/4)

Sevgilinin gözleri kendi alanında üstad olan can alıcıdır, öldürücüdür:

Gözündür cân-sitân la’ lün revân-bahş
Olupdur her biri katında üstâd (11/5)

Gözlerin fitnessi çoktur ve aynı zamanda gözler cādüdür:

Şimdiki güzellerde Visāliden alan dil
Ol fitnessi çok gözleri cādū Ramazandır (16/9)

Gözler, çeşm-i fettândır:

Ol şehün devrinde olma çeşm-i fettândan emîn
Çün kamer devri bilürsin şür ile şer devridür (17/2)

Sevgilinin gözleri aşığı sarhoş eyler. Ey saki beni sarhoş eden sanma ki kadehin elden ele dolaşmasıdır. Ben sevgilinin gözlerinden sarhoş olurum:

Sâkiyâ ben gözleründen oluram mest ü harâb
Beni bî-hûş eyleyen sanma ki sâgar devridür (17/3)

Sevgilinin siyah gözlerini gören, misk kokulu kaşlarıyla sanki anber kokulu çadır kurmuş Habeş Sultanı, der.

Ol siyeh çeşmüni gören ebrū-yı miskünle dir
Sāyebān-ı ‘ anberīn kurmuş Habeş sultānidur (18/3)

Sevgilinin gözleri Hitā āhūsudur:

Şol büt kim anun gözleri āhū-yı Hitādur
Saçlarına müşgī demek ‘ ayn-ı hatādur (26/1)

Sevgilinin gözüne naz sürmesi çekilir:

Hil‘ at-i şīveyi bālāsına bicdükce Hudā
Çekdi meşşāta-i kudret gözine sürme-i nāz (34/2)

Sevgilinin gözleri nergise benzetilir:

Yaraşur sahn-ı çemende nāz ile salınsa kim
Gözleri nergis boyı serv-i hırāmāndur henüz (36/2)

Sevgilinin şehla gözü kasap gibi kan dökücüdür:

Merdümi şehlā gözinün kan döker kassābvār
Olgıl iy ‘ aşık fidā kim vakt-i kurbāndur henüz (36/6)

Fettan gözü fiten sarhoşu olduğundan beri ellerinin kınası aşık kanıdır:

Fettān gözinün olalıdan ser-mesti fitne
‘ Aşık kanıdır elleri hınnāsı ‘ Ali’nün (46/5)

Cādū gözlü sevgili uykuya vardıkça fitne uyur, bu güzellik ili de dārū’l-emān olur:

Fitne uyur bu hüsn ili dārū’l-emān olur
Vardukca uykuya gözi cādusı Kāsım’un (47/4)

Sevgilinin gözleri çeşm-i Hindū’ya benzetilir:

Şeh-i Rūm olalı ol çeşm-i Hindū
Mu‘ anber çetr olupdur ana ebrū

Sevgilinin kanlı gözleri bir anda bin kana girer. Bu kanlar içici kafir göz acaba kana ne zaman doycak?:

Senün hūnī gözün cānā girer bir demde bin kana
Bu kanlar içici kāfir ‘aceb kana kaçan kana (63/1)

Zalim sevgili iki fettān gözleri ile alemleri yakar, canları ve gönülleri alır:

Gözlerün aldı gönüller komadı cānlar ile
‘Ālemi yaktun a zālīm iki fettānlar ile (66/1)

Bir başka beyitte şair sevgilinin gözlerini gül bahçesinde yatan Çīn āhūsuna benzeter:

Göriccek ol hūb çeşmi tal‘ at-i dildārda
Sanuram āhū-yı Çīndür kim yatur gülzārda (70/1)

Sevgilinin kendini beğenmiş gözleri aşığı görünce hışm eyler:

Senün ol çeşm-i hod-bīnün beni gördükce hışm eyler
‘Aceb ben neyledüm bilsem bu çeşm-i mest-i hod-bīne (71/6)

Şiirlerde geçen göz ile ilgili diğer beyitler şunlardır: 3/6, 35/1, 39/1, 43/1, 44/3, 46/1

D. Gamze: Gamze; “ gamze, gamzesi tīgi, gamze-i hūn-rīz, gamze-i cādū, zulm-i gamze-i gammāz” gibi ifadelerle şiirlerde geçmektedir.

Sevgilinin gamzesi kılıca benzetilir:

Tutsa meydān Hamza olup eş‘ār-ı hasenevār
Gamzesi tīgına turmaz Rüstem ü İsfendiyār (23/1)

Bir başka beyitte Hz. Ali’nin kılıcı zülfikāra benzetilir:

Kalbi ‘uşşākun kaçan bulmaya gamzenden şikest
Zülfikārına ‘Alī’nün kimse m’olur pāydār (24/2)

Sevgilinin gamzesi aşığın kanını içmeye heveslidir:

Gamzen di harīs olmasun içmege kanum kim
Bīmār olıcak mürde-i hoş derde ki perhīz (35)2)

Yine sevgilinin gamzeleri kan dökücüdür:

Gamze-i hün-rîzi yârün şüh-ı fettândur henüz
Sünbülü ol serv-i nâzun ‘anber-feşândur henüz (36/1)

Sevgilinin cadı gözleri saçının tellerini sihirle yılanı dönüştürür:

Zülfi resenlerini ider sihrle ejdehâ
Göz bağladukca gamze-i cādüsü Kâsım’un (47/5)

Fitneci gamzelerin zulmünden can lebe eriştir:

Cân lebe irişdi zulm-i gamze-i gammâzdan
Dil giriftâr oldı bend-i turre-i tarrârdan (70/6)

Visâlî, kibr ile kinden geçip sevgilinin düşkünü olmuşken; sevgilinin gamzeleri niçin bu düşküne kin tutar bilmez:

Visâlî kibr ile kinden geçüp miskînün olmuşken
Niçün ol gamzeler bilsem bu miskîne tutar kîne (71/7)

Gamzeler bir kasap gibi kan dökücüdür:

Nice bir gamzelerün kan döke kassâb gibi
Nice bir kara yire kara kanum âb gibi (80/1)

E. Kirpik: Aydınli Visâlî’nin şiirlerinde kirpik; “kirpik tîg, kirpiğin ucu, tîg-i müje” gibi ifadelerle yer almaktadır.

Sevgilinin kirpiği kan dökmeye acele eden bir kılıca teşbih edilir:

Şehlâ gözüne mi di kim ol kâfir-i hün-rîz
Kan dökmege tîg-i müjeni her dem ider tîz (35/1)

Sevgilinin kirpiği bir başka beyitte oka benzetilir:

Kaşunla kirpigünün müştâkıyam gönülden
Ol tıfla dönmüşü kim düşmendür oka yaya (62/4)

Şiirlerde geçen kirpik ile ilgili diğer beyit şudur: 4/7

F. Yüz ve Yanak: Yüz ve yanak şiirlerde, “yüz, yüzü gül, ruh, had, Ka‘be yüz, Beyt-i Harâm, yüzün mushafı, verd-i târî çihre, serv-i kamer-çehre, ‘arız, tâbende yanak, gül-‘izâr, Mushaf cemâl, lutf-ı ruhsâr, mah-rû, mâh-cemâl, dü rû, gül yüz, Yusûf-cemâl, gün yüz, mihr-i ruh, yanak, ‘izâr, yüzün gülzârı, yüzün mihri, mülk-i cemâl, kâtib-i cemâl, Rûm-ı ruh, bâğ-ı cemâl, hadd, sanem-i gül-‘izâr, mâh-ı hoş-dîdâr, serv-i gül-ruhsâr, yanağın verdi, bâğ-ı ruh,

cemâli denizi, dîdâr, gül-zâr-ı ruh, cemâlin Ka‘ besî, yüzün mihrâbı, perî-peyker, hayâl-i ‘ârız, büt-i sâhib-cemâl, varak-ı verd-i ruh, cemâli şem‘î” gibi ifadelerle yer almaktadır.

Sevgilinin yüzü güle benzetilmiştir:

Ağzundan özge iy yüzü gül kaşları hilâl
Ne zerre var ki anda kevâkib nihân ola (1/4)

Sevgili ay yüzlüdür:

Sana ben didüm gazâle olsa şîr-efgen gazâ
Kâmetün serv-i şehîdür serv olursa meh-likâ (4/5)

Sevgili gülistana gelse, onun yanağı ve boyundan utanıp gül kızarır, gonca da teng-dil olur:

Hacletle gül kızarup olur gonca teng-dil
Gelsen bu had ü kadle gülistâna Mustafâ (5/4)

Sevgilinin yüzü bir başka beyitte güneşe benzetilir. O, güzellik sofrasının örtüsünü açınca nazırlarına sevgilinin güneş gibi olan yüzü görünür:

Açduğunca hân-ı hüsnünden Nakîboğlu nikâb
Görinür nâzırlarına yüzi kurs-ı âftâb (7/1)

Sevgilinin yüzü sabaha benzetilmiştir. Nasıl ki rind olanlar sabah olunca sabuh içmeyi arzularlar; aşık da sevgilinin sabah gibi olan yüzünü görünce sevgilinin la‘l dudaklarına meyl eder:

İtdüğüm la‘line yüzün göricek meyl bu kim
Rind olanlarda sabâh irse olur şevk-i sabûh (8/2)

Bir başka beyitte sevgilinin yüzü Ka‘be’ye benzetilir:

Çün Ka‘be yüzün oldı cihân kıblesi Ahmed
Berk ursa cemâlinde n’ola nûr-ı Muhammed (9/1)

Yine bir diğer beyitte sevgilinin yüzü mushaftır:

Kim görse yüzün mushafınun sîmü’l-‘aynını
Şakk-ı kamer itdi suver engüş-i Muhammed (10/2)

Sevgilinin yüzü bir başka beyitte taze bir güldür:

Serv ile güneş benzer idi tapuna olsa
Ol verd-i tarî-çihre vü bu serv-i sehî-kad (10/3)

Sevgilinin yüzü cân aynasıdır ve aşık cihanın canı olan sevgilinin la'lini orada gördüğünü söyler:

Āyîne-i cāndur yüzün iy dost anuñün
Anda görürem la' lüni kim cān-ı cihāndur (16/5)

Sevgilinin yanağı zülflerinin ucunda olan bir seherdir:

Didüm göricek ' arızunı zülfün ucında
Bu kutlu gicenün ne mübârek seheri var (20/4)

Sevgilinin yanağı parlak bir ay gibidir:

Hem-meclis olan gice sana şem' n'ider kim
Tâbende yanagun gibi rüşen kameri var (21/4)

Ay yüzlü sevgili dolunaya benzetilir:

Bedr iken mäh-cemālün süre gör devrünü hoş
Kim bile ne kala yarın felek-i şu' bede-bâz (34/5)

Gülgün, gül renkli demektir. Aynı zamanda Husrev'in Şirin'e hediye ettiği atın ismidir. Sevgilinin yanağı gülgüne benzetilmiştir:

Baglandı sanur bir yire Gülgün ile Şebdiz
Kim görse ruh u zülfünü iy Husrev-i hübân (35/5)

Bir diğer beyitte de sevgilinin yanağı iman güneşidir:

Hatt getürüp gerçi itmiş mihrin ol dü rü yād
Lîkîn ehl-i ' aşka haddi mihr-i imāndur henüz (36/3)

Sevgili Yusûf yüzlüdür:

Ol Visālî cāndan ol Yūsuf-cemāle bende kim
Hüsn ile sultānları hükmine fermāndur henüz (36/7)

Güneş sevgilinin gün yüzünü görmek için intizar çeker:

Her gice subh olunca olur zerd ü zâr şems
Görmege gün yüzünü çeker intizâr şems (37/1)

Sevgilinin yanağı dumansız bir ateştir:

Leb-i la‘l ü ‘ izārun kim dahi hāli durur hatdan
Biri bī-dūd helvādur birisi bī-duhān āteş (38/3)

Yıldızlar sevgilinin yüzünün aksini görüp ay’dan, felekler de alemi aydınlatan güneşten vaz geçmişler:

Ruhun ‘ aksin görüp encüm meh-i pür-tābdan geçmiş
Felekler yüz çevirmiş mihr-i ‘ ālem-tābdan geçmiş

Sevgilinin gül yüzü, renkli varaklar üzerine gubārī hatla yazılmış bir mecmuadır:

Mecmū‘asında gül yüzünün kātib-i cemāl
Rengīn varaklar üstine yazmış gubār hat (41/3)

Sevgilinin yüzü beyazlık açısından Rūm iline benzetilmiştir:

Oldı ‘ arūs-ı hüsnüne meşşāta olmaga
Rūm-ı ruhunda Hindū-yı āyīnedār hat (41/5)

Gül yanaklı sanemimin yanağında Visālī’nin ölüm hükmünün yazılı olduğu ferman (hat) vardır:

Öldürmege Visālī-i miskīni hükm ile
Haddün getürmiş iy sanem-i gül-‘ izār hat (41/7)

Yanağının tazeliği derdiyle nesrinin benzi sararıyor:

Yanagun verdi derdiyle sarardı benzi nesrīnün
Lebün şevkiyle kan oldu yüregi gonce miskīnün (45/1)

Nasıl ki kafirlerin son durağı cehennem ateşiyse, kara zülüflerinin meskeni de sevgilinin yanağıdır. Sevgilinin yanağı ateşe benzetiliyor:

Nigārā kāfirün āhir yiri āteş olur dirler
Pes idinse ruhun mesken yiridür zülf-i miskīnün (45/4)

Yine bir başka beyitte sevgilinin yüzü nur saçan, parlaklık saçan bir güneştir:

Yüzün hurşīd-i nūr-efşān dehānın zerre itdükde
Miyānın müydan kılmış Hudā sen serv-i sīmīnün (45/5)

Sevgilinin yüzünü seyretmek aşığı sarhoş edip sevgilinin ayaklarına düşürmektedir:

Gördükce yüzün ayagina düşdüğüm ol kim
Bî-hüş kılar beni temâşası ‘Ali’nün (46/7)

Bir başka beyitte sevgilinin yanağı aşığı yakan bir ateştir:

Beni yakdukca ‘izârun nice âh itmeyeyin
Kim oda yansa duhâni çıkar elbetde hasun (49/4)

Sevgilinin gül bahçesi olan yüzü aynı zamanda cennete benzetilir:

Zülfi gül-zâr-ı ruhından leblerine meyl ider
Kâfire yitmez mi cennet yâ Rab ister selsebîl (50/5)

Bir başka beyitte sevgilinin yüzü mihraptır:

Yüzün mihrâbını koyup dönerler Ka‘beye karşı
Yanıldı kiblesin eyler namâzında hatâ kiblem (53/54)

Yine bir başka beyitte sevgilinin yüzü periye benzetilir:

Ol perî-peyker Visâlî ‘âşıkumdur dirmiş
Pâdişehdür bendesine n’ola itse hüsn-i zân (58/7)

Güzeller sevgilinin yüzünü görseler utançlarından kızarırlar. Sen de sanırsın ki taze güller mehtaptan renk alır.

Yüzünü görse kızarur hacletinden hüblar
Tâze güllerdür sanasın reng alır meh-tâbdan (59/4)

Aşığın gönlünden sevgilinin hayali hiç gitmez:

Hayâl-i ‘ârızun gitmez gönülden
Turur varsa yirün alçagina su (61/3)

Ay sevgilinin yüzünün güzelliğinden utanmasaydı, yüzünü yere tutmazdı, utancından başını öne eğmezdi:

Utanmasaydı ay meh-rû yüzünden
Seni görüp yire dutmazdı meh rû (61/6)

Ey sevgilim! Yüzünün mülkünü paslı hatlarına verme. Yazıktır mülk-i İslâm'ı kafiristan eyleme, diyerek sevgilinin yüzü İslâm mülküne benzetiliyor:

Ruhların mülkini virme jeng-bâr-ı hattuna
Mülk-i İslâm'ı yazıkdur kâfiristân eyleme (69/4)

Üzerinde yeşil ayva tüyleri olan yanak taze bir gül yaprağına teşbih ediliyor:

Varak-ı verd-i ruhunda hat-ı sebzün göricek
Dil olur zîr ü zeber nokta-i ' irâb gibi (80/3)

Sevgilinin cemali muma benzetilmiştir. Sevgilinin muma benzeyen yüzüne kanat çırpın gönül, pervane böceği gibi kolu kanadı yakar:

Cemâli şem' ine pervâz iden bâl
Yakar pervâneveş per ile bâli (82/2)

Yüz ve yanak ile ilgili diğer beyitler şunlardır: 1/5, 7/5, 9/2, 9/3, 16/1, 24/3, 25/7, 27/4, 28/1, 36/4, 37/3, 38/2, 38/4, 38/5, 41/1, 41/6, 43/3, 43/4, 46/8, 47/2, 47/6, 48/2, 53/2, 56/1, 56/2, 56/8, 62/1, 62/2, 62/5, 63/4, 68/4, 70/4, 70/3, 73/1, 78/7, 80/4, 81/5.

G. Ben: Şiirlerde ben; “ hâl, benleri Hindü, hâl-i müşğîn, Hindü benler” gibi ifadelerle yer alır. Ben siyahtır ve sineğe benzetilmiştir. Sevgilinin dudağında siyah benini gören: “Şeker yok ise orada sineğin ne işi var?” diye sorar:

Hâl-i müşğînüni cānâ leb-i la' lünde gören
Dir şeker yog ise anda ne işi var megesün (49/6)

Aşığın gözüne sevgilinin beninin hayali konduğundan beri o sine aşığı uyutmaz. Gerçekte de insanın gözüne sinek konsa, insan rahatsız olup uyuyamaz:

Göze hâlün hayâli konaldan
Bizi uyutmaz ol meges n'idelüm (54/3)

Sevgilinin yanağının üzerindeki Hindü benleri ateşte kapkara yanan kafire benzetilir:

' Ārızun üstinde Hindü benlerün iy nūr-ı çeşm

Benzer ol küffāra kim kabkara yandı nārda (70/3)

Ben'le ilgili diğēr beyitler şunlardır: 9/3, 47/3, 81/5.

I. Hatt: Aydınli Visālī'nin şiirlerinde hatt; “ hat, hatt-1 sebz, jengār hat, hatt-1 leb, jeng-i hat, hayāl-i hat” ifadeleriyle yer almaktadır.

Aşıkların dudakları etrafındaki ayva tüyleri aşıkların canına konmuş gubāra benzetilir:

Mahz-ı cāndur lebleri ‘ uşşāka hattun ireli
Āh kim ‘ aşıklarun cānına konmuşdur gubār (24/4)

Sevgilinin gül yüzünde bulunan yeşil ayva tüyleri taze reyhana benzetilir:

‘ Akreb-i zülfi yüzünden yüz çevirdüğü bu kim
Hatt-1 sebzi gül yüzünde taze reyhāndur henüz (36/4)

Hatt, sevgilinin yanağında ayna tutan bir Hindū'dur:

Oldı ‘ arūs-ı hüsnüne meşşāta olmaga
Rūm-ı ruhunda Hindū-yı āyīnedār hat (41/5)

Gül yanaklı sevgilinin yanağındaki hatlar aynı zamanda Visālī'nin ölüm fermanıdır:

Öldürmege Visālī-i miskīni hükm ile
Haddün getürmüş iy sanem-i gül-‘ izār hat (41/7)

Güzelliğinin aynasında kirli, paslı hatlar belirir; lākin gönül aynası saftır tozu, kiri yoktur:

Āyinesinde hüsnünün jeng-i hatun belürdi līk
Āyinesin dilün dahi sāf durur gubārı yok (42/5)

Sevgilinin ayva tüyleri dudağına inen zülflerin etrafını sarmıştır. Bu da ipe dizilecek üzümlerin etrafına toplanmış siyah karıncalara benzetilmiş:

Zülf-i siyāhun çevresin tutdı hatt iy ‘ unnāb-leb
Cem‘ oldı san mūr-ı siyeh müşgīn ‘ ineb āveng için (57/3)

Şiirlerde yer alan hatt ile ilgili diğer beyitler şunlardır: 9/3, 36/3, 38/3, 41/2, 41/4, 41/6, 79/3, 80/3, 81/6.

İ. Ağız: Ağız şiirlerde; “ ağız ve dehen” ifadeleriyle yer alır. Divan şiirinde ağzın akla gelen ilk özelliklerinden birisi küçüklüğüdür küçüklük bakımından da genellikle “zerre” ye benzetilir:

Ağzundan özge iy yüzü gül kaşları hilâl
Ne zerre var ki anda kevâkib nihân ola (1/4)

Bir diğer unsur da goncadır. Ağız-gonca teşbihi de sık kullanılan benzerliklerdendir. Gonca, sevgilinin ağzının güzelliğinden utanıp yüzüne örtü tutar, utancından yüzünü kapatır.

Gonca agzundan utanup yüzine tutar nikâb
Tan degül mestûrlarda olsa iy dilber hayâ (4/6)

Yine ağız küçüklük bakımından hokkaya benzetilir. Güzellik ilinin tüccarlarının hangisinde bulunur, sevgilinin ağzı gibi bir yakut hokkası?

Kimde bulunur hüsn ilinün hâcelerinden
Agzun gibi bir hokka-i yâkût-ı güher-bâ (6/4)

Yine dehenin küçüklüğü, belirsizliği bir başka şekilde ifade buluyor: Dudağının etrafındaki hatlarla kimse ağzını anlayamaz. Sevgilinin ağzı o kadar belirsiz, küçüktür ki onu şüruhlar şerh edemez.

Kimse fehm eyleyemez hatt-ı lebünle dehenün
Nükte kim mübhem ola keşf idemez anı şürüh (8/3)

Bir başka beyitte evglinin deheni “mîm” harfine benzetilir:

İy rahmet âyeti dehen ü zülf ü kâmetün
Mushaf cemâlün içre elif lâm mîmdür (25/7)

Ağızla ilgili diğer beyitler şunlardır: 35/3, 44/3, 45/5.

J. Dudak: Aydınli Visâlî'nin şiirlerinde dudak; “ leb, leb-i la‘l, cām-ı la‘l, lebleri cām, lebi kevser, la‘l, leb-i Nüşirevân, lebün kandi, şîrîn-leb, fikr-i la‘l-i mey-gün, gonce-leb, tabîb-i la‘l, lebün şevki, la‘l-i şîrîn, la‘l-i şeker-hâ, ‘unnâb-leb, la‘lün yâdı, hurmâ-yı leb-i la‘l, leb-i şeker-feşân” gibi ifadelerle yer almaktadır.

Aşık sevgilinin hurma dudaklarından kendisine zekat vermesini talep eder:

Leblerün hurmâlarından virdüğün demde zekât
Bana in'âm idegör kim hem gedânum hem garîb (2/8)

Şarap sevgilinin kırmızı renkli dudaklarından utanır:

Olduğı demlerde sâkî bezme şifâ Mustafâ
Mey kızarmasun mı ider cām-ı la' linden hayâ (3/1)

Sevgilinin dudakları la' le benzetilir:

Yüz yıl sorar isem leb-i la' lün usanmazam
Cânından adamı kaçan usana Mustafâ (5/6)

Dudakların can verici özelliği vardır, bazen diriltici özelliğinden dolayı İsa nefesine benzetilir:

Sormak kişi bilmediğini ' ayb degüldür
Billâh lebün rûh mıdur yâ dem-i ' İsa (6/3)

Sevgilinin dudakları cām-ı musaffâdır:

La' lünle zenahdânunı benden sorar isen
Bu sîb-i gül-âbı durur ol cām-ı musaffâ (6/5)

Ey zâhid sevgilinin yüzünde dudağını görünce onu yasaklama; çünkü cennette şarap hayır olur. Dudak, sevgilinin cennet yüzündeki şaraba benzetiliyor:

Göricek yüzinde ol dildârun iy zâhid lebin
Eyleme perhîz kim cennetde hayr olur şarâb (7/5)

Bir başka beyitte sevgilinin la' l dudakları rindlerin sabah ayılmak için içtikleri sabuha benzetiliyor:

İtdüğüm la' line yüzün göricek meyl bu kim
Rind olanlarda sabâh irse olur şevk-i sabûh (8/2)

Yine sevgilinin dudağı revân-bahşır, can bağışlayıcıdır, canlandırıcıdır.

Gözündür cān-sitān la' lün revān-bahş
Olupdur her biri katında üstād (11/5)

Sevgilinin dudağı kevserdir:

İş-1 cennet idelüm çün bizim otagumuza
Boyı tūbā özi hūrī lebi kevser geliser (13/4)

Bir diğēr beyitte la' l dudaklar cān-ı cihāndır:

Āyīne-i cāndur yüzün iy dost anuñün
Anda görürem la' lüni kim cān-ı cihāndur (16/5)

Sevgilinin dudağının yādına peymāne çekmek için aşığın makamı bazen harabat köşesi
bazen de meyhanedir.

Çekmege lebün yādına peymāne makāmum
Geh künc-i harābāt u gehi deyr-i mugāndur (16/8)

Anber kokulu siyah zülüflerin üzerinde yattığı dudaklar, müşk ile yapılmış bāde-i reyhāndır:

Leblerün k' üstinde zülf-i ' anber-āmīzün yatur
Müşk ile perverde olmuş bāde-i reyhāndur (18/2)

Ayrılık derdinin hastalığını iyileştirmek için dudağının iki hokka dolusu gül-şekeri var:

Bīmār-ı gam-ı firkatüne kılmaga tīmār
La' lünün iki hokka tolu gül-şekeri var (21/3)

Bir başka beyitte dudaklar Nüşirevān'a benzetilir.

Ol leb-i Nüşirevāndan nice tiryāk umam
Zehr içürmişdür bana gam Güstehemi Hamzavār (23/2)

Ab-hayāt dudaklarının vasfindan utanmasaydı yok yere zulmete girmezdi:

Yok yire niçün gireydi zulmete āb-ı hayāt
Leblerin vasfindan olmasa idi ki şermsār (27/3)

La' l dudaklarını kim mercana benzetirse biz onu dem dem ta' ne taş ile taşlarız:

Mercāna leb-i la' lüni kim nisbet iderse
Ta' ne taşıla dem dem anı taşlaruz biz (31/6)

Sevgili dudaklarını dertsizlere sunar aşığı hiç yād etmez, sağlam kişilere şerbet içirir hastayı tīmārsız bırakır:

Leblerin bī-derde sunar ' aşıkın yād eylemez
Saga şerbet içirür bīmārı kor tīmārsuz (33/2)

O cihan şuhu sevgilinin gözünü karartıp kanlar içtiğine kıpkırmızı kan rengi dudağının şahitliği yeter:

Göz karardup kanlar içdüğine ol şüh-ı cihān
Bu yeter şāhidüne la' l kıpkızıl kandur henüz (36/5)

Sevgilinin dudakları helvaya benzetilir.

Leb-i la' l ü ' izārun kim dahi hāli durur hatdan
Biri bī-dūd helvādur birisi bī-duhān āteş (38/3)

Visālī, sevgilinin şarap renkli dudaklarının düşüncesiyle kendinden geçer, bī-hoş olur:

Visālī oldı fikr-i la' l-i mey-gūnunla lā-ya' kıl
Gören bir derdmendi gör şarāb-ı nābdan geçmiş (40/7)

Sevgilinin dudakları şifa verici, hasta gönülleri iyileştirici tabīttir:

Dün tabīb-i la' lüne emsem didüm biz hasta-dil
Didi bīmārum çoğ illā birine tīmār yok (43/5)

Dudağın şevkiyle goncanın yüreği kan olur.

Yanagun verdi derdiyle sarardı benzi nesrīnün
Lebün şevkiyle kan oldı yüreği gonce miskīnün (45/1)

Sevgilinin Şirīn dudağı cihan Husrevlerini Ferhād iderse tan mıdır?

Çün itdi ' ālemi Mecnūn saçun Leylāsı tan mıdır
Cihān Husrevlerin Ferhād iderse la' l-i Şirīnün (45/6)

Sevgilinin dudağı cennetteki selsebile benzetilir:

Zülfi gül-zār-ı ruhından leblerine meyl ider

Kâfire yitmez mi cennet yâ Rab ister selsebîl (50/5)

Güzellik sarhoşu oldun ey sevgili visÂli'den dudağını men etme. Ey dilber sarhoş olan şarap kadehini kıskanmaz. Sevgilinin dudağı şarap kadehine benzetiliyor:

Mest-i hüsn oldun Visâlîden lebün men' itme kim
Mest olan cām-ı şarāba olmaz iy dilber bahîl (50/69)

Cān tabîbi olan sevgilinin dudakları aşığa şerbet içirse aşığı deli eyler.

Şerbet içürse bana lebün iy tabîb-i cān
Demdür kim eyledi yine 'aşkun delü beni (74/2)

Rakibin ağzına tatlı dudaklarını niçin verirsin? Yılanın ağzına hurmayı sunmak revâ mıdır, diye sorarak hem dudağın tatlılığı hem de hurmaya benzetilişi vurgulanır:

Rakîbün azgına niçün virürsün la' l-i şîrînün
Revâ mıdur begüm sunmak dehān-ı māra hurmāyı (76/5)

Sevgilinin şeker saçan dudakları ya Mısır nebâtıdır ya da Basra balıdır:

Leb-i şekker-feşānını sorarsan
Nebāt-ı Mısrî yāhud Basra balı (82/3)

Şiirlerde geçen dudak ile ilgili diğer beyitler şunlardır: 3/7, 6/2, 6/7, 7/3, 8/1, 8/3, 11/5, 21/2, 23/6, 27/2, 35/4, 39/1, 43/1, 46/3, 48/5, 49/6, 57/7, 58/6, 64/2, 67/5, 81/8, 81/10.

K. Çene: Şiirlerde çene; “ zekan, zenahdān, sîb-i zekan, sîb-i sîmîn-bār, çāh-ı zekan” gibi ifadelerle yar alır.

Aşığın gönlü sevgilinin çenesine ermek ister:

Gönlüm zekan diler saçuna di kim indüre
Dîvāne-i kemend ile zindāna Mustafā (5/5)

Sevgilinin çenesi sîb-i gül-ābtır:

La' lünle zenahdānımı benden sorar isen
Bu sîb-i gül-ābı durur ol cām-ı musaffā (6/5)

Yine bir başka beyitte sevgilinin çenesi elmaya benzetiliyor:

Mey ü nukl ile şehâne kuralum bezm kim ol
Zekâmı sîb lebi bâde-i ahmer geliser (13/5)

Aşıklar sevgilinin zindan gibi olan çene çukurlarına atılırlar. Oradan da sevgilinin zülûflerine tutunarak kurtulabilirler. Aşağıdaki beyitte bu durum anlatılmaktadır:

İy gönül çâh-ı zekandan görünür sana halâs
Resen-i zülfine var ise eger dest-resün (49/5)

Sevgili aşğın gönlünü zülfüne asar ve çene çukuruna salmaz. Orası benzer birçok canlar ile doludur:

Asdı zülfine dili salmadı çâh-ı zekana
Benzer ol çâh-ı zenahdân toludur cânlar ile (66/2)

Şiirlerdeki çene ile ilgili diğer beyitler şunlardır: 16/7, 43/4.

L. Boy: Aydınli Visâlî'nin şiirlerinde boy; “serv, serv-i sehî, serv-kadd, kâmet, had ü kâmet, kâmet-i nev-kad, serv-i sehî kad, serv-i gül-endâm, serv-i bâlâ, serv-i bülend, serv-i nihâl, kâmet-i dil-cû, serv-i nâz, serv-i gül-ruhsâr, serv-i sîmîn, serv-i dilârâ, kad-i dil-cû, kad-i bâlâ, nihâl-i serv-i cennet, serv-i meh-likâ, kad-i müntehâ, nârven-kad, sanavber, sehî kad, serv dalı, kaddün hayâli, sehî serv, kâmetün şahı” gibi ifadelerle yer almaktadır.

Sevgilinin boyu düzgün bir servi ağacıdır ve Sidre ağacının başı ‘arşa kadar erişse bile sevgilinin boyunun uzunluğuna erişemez:

Ger başı ‘arşa dahi irişürse Sidrenün
Serv-i sehî boyun kadar olmaya müntehâ (1/6)

Yine bir başka beyitte sevgilinin boyu serv-i gül-endâmdır:

Bostân-ı cemâl içre ne irdi ne iriser
Bir sencileyin serv-i gül-endâm semen-had (12/2)

Aşık, ömrünün servi boylu sevgilinin boyu kadar uzun olmasını ister:

Biz hâkden iy serv dirîg eyleme säyen
Tâ kıla had-i ‘ömrünü kaddün gibi mümted (12/4)

Servler dikbaşlılık etmesin güller de letâfet satmasın; devir o semender ve uzun boylu sevgilinin devridir:

Servler serkeşlenüp güller letâfet satmasun
Şimdi kim ol serv-i bâlâ vü semender devridür (17/5)

Bir başka beyitte aşık sevgilinin boyunu Tübā ile karşılaştırıp; “Sevgilinin boyunu gördüğümde beri Tübā’nın gözümde çöp kadar değeri yoktur.” der:

Kaddün görelî tübâyı gözüm çöpe saymaz
Çok olsun anun yaşı ki ‘ālî-nazarı var (20/3)

Sevgilinin boyu “elif”e benzetilir:

Cân itdi cân içinde elif gibi kâmeti
Ol dil-berün kaşları nûn u zülfi cîmdür (25/3)

O düzgün servi boylu sevgiliyi salınırken görünce aşık: “ O gönül çeken kâmete ömrüm fedâ olsun.” der:

Salınurken görüp ol serv-i nihâlini didüm
Olsun ol kâmet-i dil-cûya fedâ ‘ömr-i dirâz (34/3)

Servi boylu sevgilinin nazlı yürüyüşü ve uzun boyu aşağıdaki beyitlerde “serv-i hırâmân” ve “serv-i nâz” ifadeleriyle anılır:

Gamze-i hûn-rîzi yârün şüh-ı fettândur henüz
Sünbülü ol serv-i nâzun ‘anber-feşândur henüz (36/1)

Yaraşur sahn-ı çemende nâz ile salınsa kim
Gözleri nergis boyı serv-i hırâmândur henüz (36/2)

Şair gezdiği cihan bağında gül yanaklı servi boylu sevgilinin benzerinin olmadığını söylüyor:

Bu cihân bāgını gezdüm kâmetün mânendi hiç
Sîb-i sîmîn-bâr virmiş serv-i gül-ruhsâr yok (43/4)

Bir başka beyitte Allah, o serv-i sîmîn’in belini kıldan yaratıyor:

Yüzün hurşîd-i nûr-efşân dehânın zerre itdükde
Miyânın müydan kılmış Hudâ sen serv-i sîmînün (45/5)

Bir diğer beyitte sevgilinin boyu gül-endâma benzetilir:

Gül-endâmı ki nâzükdür harîr âzârına döymez
Meger pirâheni ola semen vâlâsı İshâk’un (48/3)

Sevgilinin boyu servden ve şimşâddan uzun Sidre'ye benzetilmiştir:

Tâzedür haddün nigārâ süsen-i âzâddan
Müntehâdur Sidre kaddün servden şimşâddan (56/1)

Yine bir başka beyitte sevgili, ay yüzlü servi boyludur:

Yüzüne kir getürdi bakmaz kimesne aya
İy gül-ruh öykünelden sen serv-i meh-likāya (62/1)

Sidre ağacı kürsî-i semânın üstüne çıkmadıkça uzun boylu sevgiliye, kadd-i müntehâya arkadaş olamazmış:

Bu kürsî-i semânun üstine çıkmayınca
Olmadı Sidre hem-ser ol kad-i müntehâya (62/3)

Bir başka beyitte sevgilinin boyu nârven (karaağaç) e benzetilir:

Revân ol gel ilet eşküm beni ol nârven kadde
İrürse seyl-i hâşâki n'ola serv-i hırâmâna (63/2)

Aşığın gözyaşı yağmurları uzun boylu sevgiliye hayat verir:

Yaşum yağmurları sen serv-i nâza
Virür neşv ü nemâlar tâze tâze (64/3)

Bir diğer beyitte ise sevgilinin boyu “sanavber” e benzetilir:

Kâkül-i müşğîn ki dil-ber götürür ser üstine
Benzer ol tâvusa kim kondı sanavber üstine (68/1)

Eğer servin sevgilinin boyu gibi doğruluğu olaydı; gönül, o yüce kâmeti serve teşbih ederdi:

Teşbih ideydi serve dil ol yüce kâmeti
Olaydı servün anca eger istikâmeti (75/1)

Boy ile ilgili diğer beyitler şunlardır: 3/5, 4/5, 5/4, 9/5, 10/3, 12/1, 12/3, 23/7, 25/7, 39/1, 42/3, 43/1, 44/3, 46/1, 47/1, 48/1, 65/6, 67/6, 71/2, 73/1, 75/6, 81/2, 81/7, 82/6.

M. Diş: Diş şiirlerde; “ dişleri lü’lü’si, dişi lü’lü’sini, dür” gibi ifadelerle yer almaktadır. Diş unsuru Aydınlı Visālî’nin şiirlerinde üç yerde geçmektedir. Bunlarda da inciye benzetilmiştir:

Halkun diline düşdi Visālî sözi bigi
Manzûm olalı dişleri lü’lü’si Kāsım’un (47/7)

Su gibi pāk olmakda ne denlü pāk ise gevher
Dişi lü’lü’sini gör ki olur lālāsı İshāk’un (48/4)

Lutf ugurladuklarıçun dişlerinden dil-berün
İpe dizüp dürleri gezdürdiler bāzārda (70/2)

N. Sîne: Aydınlı Visālî’nin şiirlerinde sîne; “ büt-i sîm-ber, sîne-i süz-nāk, sîne, sîne-gîr” gibi ifadelerle anılmaktadır. Şiirlerde dört beyitte geçmektedir:

Sevgilinin sînesi gümüşe teşbih edilmiştir:

Anun ki senün gibi büt-i sîm-beri var
‘ Ālemde ne hoş vakti ne devletlü seri var (20/1)

Bir diğer beyitte sevgilinin sînesi yakıcıdır:

‘ Aşk ile kanda öykünür bana karâr kim anun
Sîne-i süz-nākı var dîde-i eşk-bârı yok (42/2)

Sevgili taş kalplidir: Nasıl ki şişeler mermer üzerine düştüklerinde kırılırlarsa; sevgilinin sînesine düşen bütün gönüller de kırılır:

Sînene diller düşelden oldılar cümle şikest
Şişeler olur şikeste düşse mermer üstine (68/5)

Sîne ile ilgili diğer beyit şudur: 71/1.

O. Bel: Aydınlı Visālî’nin şiirlerinde bel; “ miyân ve bil” ifadeleriyle anılmaktadır. Allah sevgilinin belini kıldan yaratmıştır. Bel incelik bakımından kıla teşbih edilir:

Yüzün hurşîd-i nūr-efşân dehânın zerre itdükde
Miyânın müydan kılmış Hudâ sen serv-i sîmînün (45/5)

Bel ile ilgili diğer beyitler şunlardır:61/4, 73/4, 74/3.

P. Beden: Şiirlerde beden bir yerde “büt-i sîmîn beden” ifadesiyle anılmaktadır:

Sen var iken kime virem gönlümü kim sen kadar
Bir büt-i sîmîn beden bir mâh-ı hoş-dîdâr yok (43/3)

R. El, Dil, Koku, Gözyaşı: Şiirlerde el, dil, koku ve gözyaşı ile ilgili unsurlar; “ sîmîn el, tatlu dil, heves-i bûy, bûyından, deryâ-yı eşk” gibi ifadelerle anılmaktadır.

Sevgilinin eli gümüşe teşbih edilmiştir:

Yaraşur sîmîn eline tās-ı zerrîn âftâb
Sunmaga ‘uşşâka su oldukça sakkâ Mustafâ (3/2)

Sevgili tatlı dillidir:

Tatlu dil ile gönül alur halkun elinden
Ol şem‘ -i dil-efrûz ‘aceb cerb-zebândur (16/4)

Sevgilinin kokusunun arzusuyla gül yele veriyor:

Cânâ heves-i bûyun ile virdi yile gül
Sanma ki anı yile viren bād-ı hevâdur (26/6)

Sevgiliden Visâlî’ye ulaşan yel sevgilinin kokusuyla Visâlî’nin mizâc u bağrını latîf kılar:

Yâr bûyından mizâc u bagrumı kılır latîf
Her ne yil k’ider Visâlî bendene senden güzâr (27/5)

Sevgilinin gözyaşları deryâyâya benzetilmiştir:

Deryâ-yı eşkünün ki felekler habâbıdur
Bilmez yaşumda düşdi gözi bî-karâr şems (37/2)

Sonuç

Sevgili divan şiirimizin vaz geçilmez ögesidir. O aşıkların aklını başından alan eşsiz güzelliğe sahiptir. Onu dış görünüş ve fizikî açıdan benzersiz güzelliğe erdiren bazı özellikler mevcuttur. Bu özellikler geleneğin belirlediği kurallar çerçevesinde divan şiirimizde en ince ayrıntısına kadar ele alınır. Biz de Aydınli Visālî'nin mevcut olan 82 gazelinde yer alan sevgiliye ait güzellik unsurlarını tespit edip; bu unsurların şiirlerde hangi amaçlarla ve/veya anlamlarla kullanıldıklarını saptamaya çalıştık.

Çalışmamız neticesinde, Aydınli Visālî'nin şiirlerinde ele alınan güzellik unsurları divan şiirimizin geneli düşünüldüğünde kullanım amaçları, anlamları ve benzetme amaçları yönünden diğeri şairlerce ele alınan güzellik unsurlarıyla çok büyük ölçüde örtüşmektedir.

Kaynakça

KURNAZ Cemal, **Hayālî Bey Divanı'nın Tahlili**, İstanbul 1996.

Kürşat Şamil Şahin, “ Sevgilinin Güzellik Unsurlarından Saç ve Saçın Aşık Üzerindeki Etkisi”, **Turkish Studies**, Turkey Summer 2011, p. 1851-1867.

Kürşat Şamil Şahin, “ Klâsik Türk Edebiyatında Sevgilinin Ayva Tüyü/Hat”, **Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Güz 2012, s. 386-407.

LEVEND Ağah Sırrı, **Divan Edebiyatı**, İstanbul 1984.

MENGİ Mine, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara 2002.

MERMER Ahmet, **Türki-i Basit ve Aydınli Visālî'nin Şiirleri**, Ankara 2006.

ONAY Ahmet Talay, **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar**, İstanbul 2004.

Özlem Düzlü, “ Ercişli Emrah'ın Şiirlerinde Sevgilinin Güzellik Unsurları Bakımından Klasik Edebiyat Hususiyetleri”, **Akademik Bakış Dergisi**, Celalabat- Kırgızistan 2011.

PALA İskender, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Ankara 1995.

SEFERCİOĞLU M. Nejat, **Nev'î Divanı'nın Tahlili**, Ankara 2001.

SERDAROĞLU Vildan, **Sosyal Hayat Işığında Zâtî Divanı**, İstanbul 2006.

ŞENTÜRK Ahmet Atilla, KARTAL Ahmet, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul 2012.

TARLAN Ali Nihat, **Fuzûlî Divanı Şerhi**, Ankara 2001.